

Dünden Yarına Van İlinin Panoraması

VAN'IN GELECEĞİ

Sempozyumu

1-2 Aralık 2022

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
ZEVE KAMPÜSÜ

www.vaningelecegi.yyu.edu.tr

BİLDİRİ KİTABI

Bu kitabın basım ve yayım hakları Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır.

Ücretsizdir, parayla satılamaz.

Bu kitapta yayımlanan bildirilerin içeriği ve bildirilerde yapılan yorumlar ile ilgili her türlü yasal sorumluluk yazar(lar)a aittir.

Editör: Doç. Dr. Ferda Karakuş

ISBN: 978-975-7616-96-2

1. Baskı

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Nisan-2023

DİYANET HİZMETLERİ

VAN'IN GELECEĞİ OLAN GENÇLER İÇİN FIKHİ AÇIDAN NELER YAPILABİLİR?

Mustafa Harun KIYLIK

Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü, 65080, Van
E-posta: harunkiylk@gmail.com

Özet: Hz. Peygamber'den yapılan rivayetler bize her insanın fitrat / İslâm fitratı üzere doğduğunu, daha sonra İslâm'a meyilli olan bu temiz fitratın ebeveynler tarafından tahrip edildiğini söyler. Aslında arzu edilen şey, bu fitratın ebeveynler tarafından tahrip edilmemesi olmakla birlikte bu yeterli değildir. Zira iman-amel bütünlüğü gereği sadece iman etmek yetmez, bu imanın salih amellerle taçlandırılması da gerekir ki bu da büyük oranda fikhin konusunu teşkil eder. Zira fikh, şer'î ameli hükümleri konu edinir. Akıl ile birlikte buluğ şartının sağlanmasıyla birey tam olarak sorumlu / mükellef olur. Ve mükellef her Müslüman bireyin kendi dini hayatını yaşayabilecek kadar bu fikhî donanımına sahip olma zorunluluğu oluşur. Bu fikhî donanımı haiz olmak için muhtelif enstrümanlar kullanılır, fakat her bireyin, istifadeye sunulan bu fırsatlardan eşit olarak yararlanma imkânı olmayabilir. Dolayısıyla bu fırsatların çeşitlendirilmesi ve daha çok tabana yayılması için yollar aranmalıdır. İşte bu çalışmada Van'ın geleceğini temsil eden gençlerin söz konusu fikhî donanımdan daha çok istifadesini sağlayacak yollar aranmaya çalışılmış ve çalışmanın sınırları göz önünde bulundurularak bu doğrultuda bazı teklifler nazara sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Fıkıh, Van, Ceza, Genç, İman, Amel

WHAT CAN BE DONE FOR YOUTH WITH VAN'S FUTURE IN TERMS OF FIKHI?

Abstract: The narrations from the Prophet tell us that every human being is born with the fitra / Islamic fitra, and then this pure nature, which inclines to Islam, is destroyed by the parents. In fact, it is desirable that this nature is not destroyed by the parents, but this is not enough. Because, due to the integrity of faith and deeds, it is not enough to just believe, this faith should also be crowned with good deeds, which is the subject of fiqh to a large extent. Because fiqh deals with the rules of Shari'a. The individual becomes fully responsible / liable with the provision of the condition of puberty together with the mind. And it is obligatory for every Muslim individual to be equipped with this jurisprudence so that she can live her own religious life. Various instruments are used to have this fiqh equipment, but not every individual may have the opportunity to benefit equally from these opportunities. Therefore, ways should be sought to diversify these opportunities and spread them to the grassroots. In this study, it has been tried to find ways that will enable the young people who represent the future of Van to benefit more from the aforementioned jurisprudence, and some proposals have been presented in this direction, taking into account the limitations of the study.

Keywords: Fiqh, Van, Punishment, Young, Faith, Deed

1. Giriş

Yüce Allah, insanı yaratmış ve şu ayet ile insanı yeryüzünde halife olarak tayin etmiştir: *“Hani, Rabbin meleklere: ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ demişti. Onlar: ‘Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamd ederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.’ demişler. Allah da: ‘Ben sizin bilmediğinizi bilirim.’ demişti.”* (Bakara,

2/30). İnsan, hükümlerini uygulama hususunda Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. (Celâlüddîn el-Mahallî, ts.) Bu halifeler özelde peygamberler, genelde ise tüm insanlardır. Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi olan bu halife, Yaratıcısına inanma, onun emir ve yasaklarına harfiyen riayet etme, yaratıcısı adına okuma ve söz söyleme gayreti içerisinde olmalıdır. Zira yaratıcı adına okuması gerektiğini “*Yaratan Rabbinin adıyla oku!*” (Alak, 96/1) ayetinden, Rabbi adına söz söyleme gayreti içerisinde olması gerektiğini de “*O, hevâdan (arzularına göre) konuşmaz. O (bildirdikleri / söyledikleri) vahyedilenden başkası değildir.*” (Necm, 53/3-4) ayetinden anlamaktayız. Burada şunu da belirtmekte fayda mülâhaza ediyoruz: İbn Kayyim el-Cevziyye, eserinin adını *İ'lâmü'l-muvakkı'în 'an rabbi'l-âlemîn* koymuştur. Bu eser adı, “Allah adına imza atanların bildirgesi” anlamına gelmektedir. Zira müctehid, icihad faaliyetinde bulunup özellikle de hakkında nas varid olmayan meselelerde hüküm verirken bir nevi: “*Şayet bu hususta ayet veya hadis nazil / varid olsaydı hüküm böyle olurdu.*” demek istemektedir. Dolayısıyla icihad faaliyetinin Allah ve Rasulü adına söz söyleme faaliyeti olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Diyanet İslâm Ansiklopedisi'ndeki İbn Kayyim el-Cevziyye'ye ait söz konusu “kitabın muhtevasının Allah ve resulünden bildirimde bulunacak, onlar adına söz söyleyecek kişilerin özellik ve niteliklerine dair olması” şeklindeki malumat da söylediklerimizi tasdik eder mahiyettedir: (Apaydın, 2000).

Her insan günahsız olarak dünyaya gelir. Ne var ki günahsız başlangıç, bu haliyle devam etmeyip deforme olmaya müsaittir. Zira her insanın fitrat / İslâm fitratı üzere doğduğu, daha sonra İslâm'a meyilli olan bu temiz fitratın ebeveynler tarafından tahrip edildiği yönündeki rivayetler bunu göstermektedir. Örneğin “Her doğan, İslâm fitratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar.” şeklindeki rivayet bunlardan biridir. (Buhârî, 1992, “Cenâiz”, 92; Ebû Dâvud, 1992; “Sünne”, 17; Tirmizî, 1992, “Kader”, 5). Bu rivayetlerde, tüm insanların İslâm'ı kabul edip İslâm'a göre yaşayabilecek bir potansiyelde (kabiliyette) yaratıldığı ifade edilir. Aslında bu fitratın ebeveynler tarafından tahrip edilmemesi arzu edilse de bu kâfi değildir. Zira iman-amel bütünlüğü gereği sadece iman etmek yetmez, bu imanın salih amellerle taçlandırılması da gerekir. Bu hususta Bakara, 2/25, 82, 277; Âli İmran, 3/57; Nisa, 4/57, 122, 173; Mâide, 5/9, 93; Araf, 7/42; Yûnus, 10/4, 9 ve Hûd, 11/23 ayetlerine bakılacak olursa iman-amel bütünlüğüne Kur'ân-ı Kerîm'de ne denli önem verildiğini gösterir. Ki salih ameller de büyük oranda fıkıh ilminin konusunu teşkil eder. Zira fıkıh, şer'î ameli hükümleri konu edinir.

Sözlükte “bir şeyi bilmek, iyi ve tam anlamak, derinlemesine kavramak” (Kal'acî –Kuneybî, 1988) gibi anlamlara gelen fıkıh; ilim, fehim gibi yakın anlamlı diğer kavramlara göre daha özel bir mana taşır (Karaman, 1996). Ebû Hanîfe, fıkıhı “kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesi” (Zerkeşî, 1994) şeklinde tarif etmiştir. Bu çok genel bir tariftir. Zira bu tariften, kişinin tüm hak ve sorumluluklarını (yükümlülüklerini) bilmesi anlaşılır. Özel olarak da fıkıh “şer'î ameli hükümleri tafsîlî delillerinden bilmek” (Râzî, 1997) şeklinde tarif edilmiştir. Bu tarifte şer'î hükümler denilerek akli (örneğin “*Bir, ikinin yarısıdır.*” , “*İki zıt bir arada bulunamaz.*”) ve duyu organları vasıtasıyla elde edilen hissi hükümler (örneğin “*Ateş yakıcıdır.*” ve “*Güneş doğmuştur.*” şeklindeki hükümler); ameli denilerek de itikadi (Allah'a ve Allah'ın birliğine iman, Allah'ın meleklerine, peygamberlerine, ahiret gününün vuku bulacağına inanmak / kabullenmek gibi inançla ilgili hükümler) ve ahlaki hükümler (doğruluğa sarılmanın ve yalandan kaçınmanın gerekliliği gibi ruhun tezkiyesi ile ilgili olan hükümler) hariç tutulmuştur. Tafsîlî deliller denilerek de icmali deliller dışarıda bırakılmıştır. Tafsîlî deliller, cüz'î deliller anlamına gelir. Cüz'î deliller ise her bir olay ile ilgili ve bu olayların her birinin hükmünü gösteren delillerdir. Herhangi bir mesele hakkındaki ayet ve hadislerin her birer tafsîlî / cüz'î delildir. Bu tür deliller usulcülerin değil, fakihlerin inceleme alanına girer. İcmali delillerin her biri özel bir mesele ile ilgili olmayıp belirli bir hükmü göstermez. Örneğin Kitap, Sünnet, icma ve kıyas böyledir. Bu deliller fakihlerin değil, usulcülerin inceleme alanını oluşturur (Bardakoğlu, 1994; Şaban, 2010).

“Fıkıh dinin fûrûna, ameli hayata ait bilgileri ve hükümleri ihtiva eden ilim dalının adı olduktan sonra da kapsamı geniş kalmış, çağımıza kadar ilmihal, hukuk ve hukuk metodolojisi, ekonomi, siyaset, idare bilimleri ve bu bilimlerle ilgili kurumlar İslâmî ilimler sayımında fıkıh dalı

içinde görülmüş ve incelenmiştir.” (Karaman, 1996) Bu doğrultuda fıkıh genel olarak “ibâdât”, “muâmelât” ve “ukubât” şeklinde üç ana başlığı ve ayrıca fıkıh usulünü havi olsa da bu çalışmada fıkıhtan kastımız özellikle ilmihal bilgilerini ihtiva eden “ibâdât” başlığı ve bu başlık altında da daha özel olarak abdest, namaz ve oruç gibi konular olacaktır.

Şeri ameli hükümlere, bir diğer ifadeyle fıkha muhatap olabilmek için mükellef olmak, tam eda ehliyetine sahip olmak gerekir. Akıl ile birlikte buluş şartının sağlanmasıyla birey tam olarak sorumlu / mükellef olur (Şaban, 2010). Mükellef, sorumluluğunu yerine getirmediğinde ilahi ikabı hak eder. Bu yüzden mükellef her Müslüman bireyin kendi dini hayatını yaşayabilecek kadar ibâdât ve muâmelâta dair fıkhi donanıma sahip olma zorunluluğu vardır (Muhyiddîn Abdulhamîd, ts.).

İbadetlerin bir imtihan gereği beden ve psikoloji üzerinde ağırlık oluşturmaması için dinimizde özellikle namaz gibi temel ibadetlerin henüz mükellef olmadan önce icrası tavsiye edilmiş ve buna rağmen yapılmaması durumunda ebeveynlere tedip hakkı tanınmıştır. Örneğin Hz. Peygamber’in “*Çocuklarınız yedi yaşına geldiğinde onlara namaz kılmayı öğretin. On yaşına geldiklerinde hala kılmıyorlarsa (hafifçe) dövün.*” Bu hadisin metni şöyledir:

عَلِّمُوا الصَّبِيَّ الصَّلَاةَ ابْنَ سَبْعِ سِنِينَ، وَاضْرِبُوهُ عَلَيْهَا ابْنَ عَشْرٍ

Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde ise aynı rivayet şu şekilde yer alır: “*Çocuklarınız yedi yaşına geldiklerinde onlara namaz kılmalarını emredin.*” Bu hadisin metni şöyledir:

عَلِّمُوا الصَّبِيَّ الصَّلَاةَ ابْنَ سَبْعِ سِنِينَ، وَاضْرِبُوهُ عَلَيْهَا ابْنَ عَشْرٍ

Her iki rivayet Tirmizî, “Salat”, 183’te yer almaktadır.

Bu fıkhi donanımı haiz olmak için muhtelif enstrümanlar kullanılır, fakat her bireyin, istifadeye sunulan bu fırsatlardan yararlanma imkânı aynı olmayabilir. Dolayısıyla bu fırsatların çeşitlendirilmesi ve daha çok tabana yayılması için yollar aranmalıdır. Biz bu çalışmada Van’ın geleceğini temsil eden gençlerin söz konusu fıkhi donanımdan daha çok istifadesini sağlayacak yollar aramaya çalıştık ve bu çalışmanın sınırlarını göz önünde bulundurarak bazı teklifler sunmaya çalıştık.

2. Genç ve Gençliğin Önemi

Gençlik dönemi, insan hayatının en önemli dönemidir. İleriye dönük kararların alındığı ve insan kişiliğinin büyük ölçüde tamamlandığı bir dönemdir. Bu dönem, UNESCO⁸ tarafından 15-25 yaş aralığında belirlenirken, Birleşmiş Milletler Örgütü (BM) 12-24 yaş aralığını öngörmüştür. Türkiye ise BM’in belirlediği 12-24 yaş arasını gençlik dönemi olarak benimsemiştir (Hugaum, 2022) Gençliğin başlangıcı için belirlenen bu yaşların İslâm Hukuku açısından tayin edilen gençlik (çocukluktan çıkış yaşı) dönemine zaman açısından takriben tesadüf etse de İslâm Hukukunda yaş değil, fiziki emareler esas alınmış ve hükümler buna göre verilmiştir (Çolak, 2018).

İslâm Dini gençliğin güzel geçirilmesine çok önem vermiş, bu zaman diliminde insanlığın hayatını sıkıntıya sokacak davranışlar yasaklanmıştır. Bu dönemde yetişen bireylerin görev ve sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirebilme gücünü kazandırma vazifesi başta anne ve babalara, sonra da bütün topluma düşmektedir.

Gençlerimize maddi ve manevi alanda vermemiz gereken birçok önemli husus mevcuttur. Manevi hayatlarının gelişiminde gençlere verilmesi gereken ilk ve en önemli sorumlulukların başında inanç gelir. Bu manada Allah’ı, Peygamberini, Kitabını ve Dinini tanımanın kalbe yerleşeceği çağ gençlik çağıdır. İman alanında bireyin sağlam bir inançla donatılması, gelecekte hatalara düşmesini engelleyecekken, inanç problemlerinin en çok yaşandığı gençlik döneminde bu problemler bitirilmezse hayatın kalan kısmında dünya ve ahiret açısından sıkıntılar söz konusu olacaktır. Bu sebeple gençlerimize kazandıracağımız en önemli değerlerin başında iman (inanç) gelir. Tabi sadece

⁸ “1946 yılında İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan UNESCO’nun temel işlevi, ortak paylaşımı bulunan değerlere dayalı olarak kültürler, medeniyetler ve insanlar arasında diyalog ortamının oluşturulması için çalışmaktır. Kendi organları, bütçesi ve diğer statüleri bakımından tamamen bağımsız olan teşkilat, Birleşmiş Milletler’in bir özel kurumu olması nedeniyle çalışmalarını hakkında BM’ye rapor verir.” Bk. <https://telifhaklari.gov.tr/Birlesmis-Milletler-Egitim-Bilim-ve-Kultur-Orgutu-UNESCO> (UNESCO, 2022)

iman etmek yetmez. Kur'ân'da pek çok yerde namazla birlikte zekât farızası yer aldığı gibi iman ile birlikte pek çok yerde iman ile birlikte salih amel zikredilmektedir ki yukarıda buna işaret ettik. Dolayısıyla iman esaslarından sonra önem arz eden en önemli husus, salih amellerin en güzel formu (yansıması) olan ibadetlerdir. İbadetlerin başında ise namaz gelir. Namaz da ancak abdestli iken ikame edilir. Kur'ân'da namazın, insanları kötü işlerden alıkoyacağına şu şekilde vurgu yapılır: “(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah yaptıklarınızı biliyor.” (Ankebut, 29/45). Kendimiz namaz kıldığımız gibi gençlerimize de namaz kılma alışkanlığını kazandırmalıyız ki buna dair rivayetlere yukarıda yer vermiştik.

İbadetler farkında olmadan öğrenmede olduğu gibi farkında olmadan günahlardan uzak durmayı sağlar. Namaz gibi ibadetlerin farz olunmasındaki hikmetler daha iyi anlaşılabilirse, bu ibadetlerin kişiyi kumar, içki, uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıklardan, zina gibi fuhşiyattan, hırsızlık gibi haramlardan ve saygısızlık, yalan, hile, aldatma gibi ahlaki kötülüklerden koruyacağı görülecektir. Dolayısıyla toplumun maslahatını temin etmek için fıkhi bilginin gençlere öğretilmesi elzemdir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde yedi sınıf insanın Allah'ın (arşının) gölgesinde gölgeleneceğini haber vermektedir ki bunlardan biri de gençliğini ibadet ile geçiren gençler oluşturur (Ahmed b. Hanbel, 2001). Hz. Ömer'e isnat edilen “İbadet yapan yaşlıyı severim, fakat ibadet yapan gence aşığım.” sözü de gencin ibadetinin önemini göstermektedir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) gençliğin önemine ayrıca şu şekilde vurgu yapmışlardır: “Beş şey gelmeden önce beş şeyin kıymetini bilin; Ölüm gelmeden önce hayatın, hastalık gelmeden önce sağlığın, meşguliyet gelmeden önce boş vaktin, ihtiyarlık gelmeden önce gençliğin, fakirlik gelmeden önce zenginliğin.” (Buhârî “Rikak”, 3; Tirmizî, “Zühd”, 25) “İnsanoğlu şu beş şeyden hesaba çekilmedikçe kıyamet günü Rabbinin huzurundan ayrılmaz: Ömrünü nerede tükettiğinden, gençliğini nerede yıprattığından, malını nereden kazanıp nereye harcadığından ve öğrendiği ilimle nasıl amel ettiğinden.” (Tirmizî, “Sıfatu'l-Kıyâme”, 1).

3. Van'da Fıkhi Bilgi

Ülkemizin diğer güzide illerinde olduğu gibi Van'da da İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Müftülüğü ve Van YYÜ İlahiyat Fakültesi marifetiyle vatandaşların sahil dini bilgiye ulaşması sağlanmaktadır. Bir ilave olarak bazı illerde olduğu gibi Van'da medreseler de bu bilgiyi sağlama yolunda kilit rol oynamaktadır. Yapılan bu güzel hizmetler inkâr edilemez. Bazı aileler de bu hususta çocuklarına eğitim verse bile tüm bu faaliyetler istenilen düzeyde değildir. Bu doğrultuda Van'daki gençlerin özellikle fıkhi bilgi hususundaki eksikliklerinin giderilmesi ve bu öğretilerin süreklilik arz etmesi için bazı adımların atılmasında maslahat bulunduğu kanaatindeyiz.

4. Van'ın Geleceği Olan Gençler İçin Fıkhi Açından Neler Yapılabilir?

4.1. Sorunlar

- Van özelinde fıkhi bilgiye ulaşma hususunda birinci problemin şu olduğu kanaatindeyiz: Genç sahil fıkhi bilgiyi ya evde yetersiz, eksik ya da yanlış edinmekte ya da hiç öğrenememektedir.
- Van'da olduğu gibi Şâfiî mezhebinin yaygın olduğu doğu illerinde özellikle gençlerin karşılaştığı fıkhi problemlerden bir diğeri de gencin kendi mezhebinin iyi tanıyamaması, evde görüp duyduğu ile okulda öğrendiği mezhebin farklı oluşudur. Ders kitapları Hanefî mezhebine göre tanzim / dizayn edildiği için öğretmenler bu kitabı esas alarak derslerini işlemektedirler. Fakat öğretmenlerin dikkatinden kaçan husus, öğrencinin evinde ve sosyal hayatta Şâfiî Mezhebi'ne muhatap olduğudur. Henüz mezheplerin ne olduğunu bilemeyen genç evde ve okulda farklı iki uygulama görünce afallamakta, bunları zihninde sahil bir

zemine oturtamamaktadır. Genellikle Van'daki hanelerde Şâfiî mezhebine göre bir ibadet hayatı söz konusu iken, okullarda fıkhâ dair verilen malumatların Hanefî mezhebine ait olduğu vurgulanmadan dersler işlenmektedir. Bu da gencin kendi mezhebini tam olarak öğrenememesi ve yaşayamaması ile sonuçlanmaktadır. Van'da Şafii mezhebine mensup herhangi bir gence “*Namazda Fatiha'dan önce ne okunur?*” diye sorulduğunda büyük oranda “Subhaneke” cevabı alınacaktır. Hâlbuki “Veccehtu” demesi gerekirdi. Dolayısıyla bu genç namazında Fatiha'dan önce Veccehtu duasını okuması gerekirken Subhaneke duası ile namazına başlayacaktır. Bir başka örnek verececek olursak Van İmam Hatip Lisesi'nde öğrenci olduğum vakit fıkhî hocamız bizi yazılı sınav yapmıştı. Aramızdaki bazı arkadaşlar fıkhî sorulara cevap verirken Şâfiî ve Hanefî mezhebine ait malumatları karışık halde yazmıştı. Mezkûr mezheplere dair karışık bilgileri yazılı kâğıdına yansıtan arkadaşımızın kâğıdına hocamız “Şanefî” yazarak ilgili kâğıtta Şâfiî ve Hanefî mezhebine ait bilgilerin karışık verildiğine ve bir nevi yeni bir mezhep ihdas edildiğine ironik bir tarzda dikkatleri çekmişti.

- c. Bazı camilerdeki uygulamalarda da Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı okullardaki uygulamalara benzer problemlerin bulunduğunu müşahede ediyoruz. Şöyle ki bazı camilerde Hanefî mezhebine müntesip imam-hatip ve müezzin kayyimler görev yapmakta⁹ ve bu durum şu sıkıntıların gözlenmesine sebep olmaktadır:
- Şâfiî cemaatin, kendi mezheplerine göre imamda abdesti bozan bir durumu gözlemesi (Ki bu duruma şahit olan cemaatin, söz konusu imama uyması caiz görülmemiştir.),
 - Müezzinin kameti Şâfiî mezhebine göre getirmemesi,
 - Cemaatle kılınan vakit namazlarından hemen önce ezan duasının okunmaması,
 - Cemaatle kılınan cehri namazlarda Fatiha Suresi'nin başındaki besmelenin sesli okunmaması (Hâlbuki Şâfiî mezhebine göre besmele Fatiha'nın birinci ayeti olup cehri namazlarda sesli okunmalıdır.),
 - Fatiha ile zammi sure arasında cemaatin Fatiha okuyabileceği kadar ek bir süre tanınmaması,
 - Akşam namazından önce sünnet kılmak isteyen Şâfiî cemaate imkân tanınmaması (Şâfiî mezhebine göre akşam namazından önce iki rek'at gayri müekked sünnet vardır.),
 - Hanefî cemaatin imamla birlikte selam vermesi,
 - Farz namazın bitiminden hemen sonra değil de sünnetler kılındıktan sonra tesbihatin yapılması,
 - Namazlarda rükûa giderken ve rükûdan doğrulurken ellerin kaldırılmaması,
 - Kıyamda ayakların arasındaki açıklık miktarı, eli göbeğin altında veya üstünde bağlama, teşehhütte parmakların durumu, namazda oturuş şekilleri gibi farklı uygulamalar,
 - Cuma namazı vaktinde iç ezan okunduktan sonra ezan duasının okunmaması,
 - Cuman namazında imam hutbe okurken iki hutbe arasında oturduğunda cemaatin ellerini açıp duaya icabet edip etmemesi,
 - Cenaze namazının camide kılınmaması, cenaze namazlarında niyet farklılığı, tekbirlerde ellerin kaldırılıp kaldırılmayacağı ve namazda okunan duaların farklılığı, imamın cenazenin hangi tarafında durup namaz kıldıracağındaki farklılıklar,
 - Bayram namazlarında niyet, tekbir sayısı ve namaz kılınışının farklılığı gibi¹⁰ daha birçok husus Şâfiî gencin zihnini karıştırmakta ve hangi uygulamayı, kime göre yapması gerektiği

⁹ Kesinlikle Hanefî mezhebine müntesip imam hatip ve müezzin kayyimlerin Şâfiî mezhebinin yoğun yaşandığı bölgelerde görev yapmalarına karşı olmadığımızı belirtmek isteriz. Fakat böyle bir realiteyi dikkatlere sunup çözüm yollarının aranması gerektiği kanaatindeyiz.

¹⁰ Bayram namazların Şâfiî mezhebine göre kılındığı yerlerde bu kez de Hanefî mezhebine mensup cemaat problem yaşamaktadır. Zira Şâfiî mezhebine göre bayram namazı sünnet iken Hanefî mezhebine göre vaciptir. Ve vacip sünnete göre daha üst bir namaz olduğu için vacip bir namazı kılan sünnet bir namazı kılan tabi olamaz.

hususunda afillamaktadır. Dolayısıyla genç, okul – cami – ev üçgeninde tam olarak zihninde netleştiremediği bir fikhi donanıma sahip olmaktadır.

4.2. Çözüm Önerileri (Sonuç Yerine)

Van’da gözlenen fikhi bilgi karmaşasının genel olarak ibadetlere bir zararı olmamakla birlikte arzu edilen, her bireyin kendi mezhebini doğru olarak öğrenip uygulayabilmesine imkân tanınmasıdır. Şu önerilerin değerlendirilmesinin, mezkûr problemleri çözüme kavuşturmada etkin olabileceği kanaatindeyiz:

- Öncelikle ebeveynlerin hem sahih fikhi bilgiyi öğrenme hem de çocuklarına öğretme hususunda aktif hale getirilmesi sağlanmalı.
- Milli Eğitim’e bağlı okullarda ilgili derslere giren öğretmenin dersini anlatırken Şâfiî ve Hanefî mezhebi hakkında yeteri kadar bilgi sunabileceği bir alt yapı oluşturmalı, daha sonra söz konusu mezhepler arasında temel farklılıkların gözleendiği (özellikle abdest ve namaz hususunda) meseleleri her iki mezhebe göre izah etmelidir. Böyle yapılması, sahih fikhi bilgiye ulaşma ve bu bilgiyi tatbik etme açısından daha uygun olacaktır. Bu yüzden genel olarak Milli Eğitim’e bağlı tüm okullarda, hassaten doğudaki okullarda, özellikle de Van’da Şâfiî fikhi da mukayeseli olarak anlatılmalıdır. (Türkiye’de yaygın olarak Hanefî ve Şâfiî mezhebi müntesipleri bulunduğu için tüm vatandaşların bu iki mezhep hakkında yeteri kadar malumat sahibi olmaya ihtiyaçları vardır.)
- Camilerde gözlenen problemler, Şâfiî mezhebine müntesip olan cemaatin yoğun bulunduğu yerlere Şâfiî imam hatip ve müezzin kayımlerin; Hanefî cemaatin yoğun olduğu yerlerde de Hanefî mezhebine müntesip imam ve müezzinlerin görevlendirilmesi ile azalacaktır. 4-6 yaş Kur’an kurslarında ise fikhi bahisler basit bir tarzda ele alındığı için her hocanın her iki mezhebi gözeterek malumatları sunması söz konusu problemi izale edecektir. Camilerde gözlenen mezkûr problemler hususunda Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan ziyade İl Müftülüğü’nün lokal müdahale etmek suretiyle etkin olabileceği kanaatindeyiz. Ne var ki 4-6 yaş Kur’an kursları hususunda Diyanet’in resmi düzlemde bazı düzenlemeler yapması gerekebilir. Bu hususta Diyanet İşleri Başkanlığımızın ve İl Müftülüğümüzün mevzuat doğrultusunda maslahata daha elverişli kararlar alabileceği kanaatindeyiz.
- Milli Eğitim’de bu problemler gözetilerek müfredat oluşturulmalı, öğrencilerin Şâfiî / Hanefî olabilecekleri öngörüsüyle her iki mezhebe müntesip öğrencilere hitap edebilecek zorunlu seçmeli dersler oluşturulmalı, kitaplar buna göre hazırlanmalı, öğretmenler buna göre derslerini işlemelidirler.
- Milli Eğitim’e bağlı okullarda fikhi konularda konferanslar verilmeli, söz konusu uygulamalara dair programlar düzenlenirken Milli Eğitim - İl Müftülüğü ve YYÜ İlahiyat Fakültesi arasında gerekli protokoller yapılmalı.
- Her iki mezhebe ait abdest, namaz ve oruç ile ilgili malumatların kısa ve öz bir tarzda tanzim edildiği broşürlerin her cami ve okulda herkesin kolay bir şekilde sürekli ulaşabilmesine imkân tanınmalıdır.
- Hassaten abdest ve namaz gibi ibadetler uygulamalı ve mezhep farklılıkları dikkatlere sunularak ders verilmeli.
- Müftülükler bir veya birkaç camide pilot uygulama olarak gençlere ve ebeveynlere ayrı ayrı camilerde olmak üzere özel fıkıh dersleri tanzim etmeli. Zira birçok genç erkek kardeşlerimizin abdest, gusül ve namaz hususunda kendilerine yetecek kadar bilgilerinin olmadığı ve utandıkları için kimseye sormadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca kadınlarımızın, genç kızlarımızın kendilerine özel durumlar hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmadıklarını müşahade etmekteyiz. Bu eksikliğin giderilmesi için de daha çok camide, belki de her mahallede (periyodik olsa bile) bayan Kur’ân kursu öğreticileri ve vaizelerden istifade edilerek

buralarda basit fıkıh derslerinin düzenli olarak verilmesinde büyük fayda mülhaza etmekteyiz. Bu hususta İlahiyat Fakültesi hoca ve öğrencilerinden de istifade söz konusu olabilir. (Türkiye’de bu tür çalışmaları yapıldığına inanıyoruz, fakat temennimiz bu tür faaliyetlerin bir düzen içerisinde icra edilip süreklilik arz etmesidir.)

- Van’ın mahalli TV / radyo kanallarında rutin fıkhi programların düzenlenebilmesi için gerekli alt yapı oluşturulmalı.

Kaynaklar

- Abdulhamîd, M. M. (ts.). *el-Ahvâlu’ş-şahsiyye fi’ş-Şerîati’l-İslâmiyye*, İstanbul: el-Mektebetü’l Hanefiyye.
- Ahmed b. Hanbel. (2001). *Müsned*, thk. Şuayb Arnavut, Âdil Mürşid vd., b.y.: Müessesetü’r-Risâle.
- Apaydın, H. Y. (2000). “İ’lâmü’l-Muvakkı’in”, *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 22, 73.
- Bardakoğlu, A. (1994). “Delil”, *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 9, 139-140.
- Buhârî, M. B. İ. (1992). *Sahîhu’l-Buhârî*, 8 Cilt, İstanbul: Çağrı Yay.
- Celâlüddîn M. (ts.). *Tefsîru’l-Celâleyn*, Kâhire: Dârü’l-Hadîs.
- Çolak, A. (2018). *İslam Ceza Hukuku*, Çorum: Kitap Dünyası.
- Ebû Dâvûd, S. B. E. (1992). *Sünenü Ebî Dâvûd*, 2 Cilt, İstanbul: Çağrı Yay.
- Hugaum. 2022. Hacettepe Üniversitesi Gençlik Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. <http://www.hugaum.hacettepe.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 07.12.2022).
- Kal’acî, M. R. & Kuneybî, H. S. (2. bs.). (1988). *Mu’cemu luğati’l-fukaha*, b.y.: Dârü’n-Nefâis.
- Karaman, H. (1996). “Fıkıh”, *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 13, 1-14.
- Râzî, E. A. (3. bs.). (1997). *el-Mahsûl*, b.y.: Müessesetü’r-Risâle.
- Şaban, Z. (2010). *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usulü’l-Fıkh)*, Trc.: İ. Kafi Dönmez, Ankara: TDV Yayınları.
- Tirmizî, E. (1992). *Sünenü’t-Tirmizî*, 5 Cilt, İstanbul: Çağrı Yay.
- UNESCO. 2022. <https://telifhaklari.gov.tr/Birlesmis-Milletler-Egitim-Bilim-ve-Kultur-Orgutu-UNESCO> (Erişim Tarihi: 07.12.2022).
- Zerkeşî, E. A. (1994). *el-Bahrü’l-muhîf fi’uşûli’l-fıkh*, 8 Cilt, b.y.: Darü’l-Kütübî.